

Árkossy István – Bágyoni Szabó István

Világ árnya, világ fénye

Beszélgetőkönyv (részlet)

*„Ha nem jártad be ezerszer is gyermekkor-
utcáid, ki se merészkedj a világ
országútjaira...”*

(Tamási Áron)

1. (Bágyoni)

„A sírokkal tömött szülőföld és az utakkal megáldott nagyvilág között minden időben hatalmas kötélpályák feszültek. És feszülnek ma is, a lélek öne-
rejének köszönhetően.”

Vannak mondások, amelyek ősz koponyákra is alaposan ránehezednek, nemhogy egy cseperedő kölyök kobakjára. Ez, vagy ennek valamivel földközeli-
libb változata, amit „világjárt” szomszédunk, Bottyán Fehér Tamás „udvari
iskoláján” hallottam, úgy hét-, nyolcéves koromban: bizony *olyan* volt. Az
udvart zömmel épületroncsok vették körbe – a valamikori lakóház üszkösödő
gerendái, a sors kihegyezett ceruzáiként, szinte belenyúltak a „leckék” messze
pörgető hangulatába. A kút mögött, az udvar végében locsogó patak szerencsére
gondoskodott arról, hogy a világ titkainak felénk áramló ámulatában azért föld-
közben maradjunk... Révedező tekintetű szomszédunk szibériai fogságáról
szinte semmit nem beszélt. De szavait valahogyan mindég úgy pásztorgatta, hogy
arra ki-ki a maga „könyökossza” szerint rátámaszkodhasson. Csivitelő, han-
gосkodó gyermekeket némasággal nem lehetett elámítani, kellett ám szólni
akkorát, igazat vagy ahhoz közel állót, hogy a vége nagyot pukkanjon. Valami
ilyesmi lehetett „a lélek önereje” is, aminek az értelmét én a másik szomszéd-
nak, Kőrösi Pali bácsinak a mondásával – a „hideg puliszka párájával” –
próbáltam magyarázni. Sikertelenül.

Egy szép őszi napon Tami bácsi jókora szenestuskóval a kezében látott
hozzá újabb „előadásához”. A kispajta ultramarin-kék oldalára illesztgette
pontjait, húzta **vonala**it, rajzolgatta **köre**it, miközben mesélt, mesélt.

Másnap reggel Édesanyánk költögetett. Az alvás közbeni folytonos for-
golódásomat megérti, mondta Édes, hiszen egy gyerkőc álmában is egyet
vackolódik, hadakozik, futkorászik, az viszont kicsit elgondolkoztatja – nézett
rám huncutkásan –, hogy én mindent, de mindent kibeszélek, akárha titkaim se
lennének ezen az áldó világon. Vajon nem úgy van ez, Eszti fiam – társult a

beszélgetéshez Édesapánk –, hogy a Tami kormos pontjai, vonalai, valamint az a sok-sok hallgatás, ami Szibéria óta az ő tönkretett lelkének a foglya: most ebben a gyermekben szólalának meg, *válnának igévé*... ahogy a tiszteletes mondaná?

Akkor még nem sejthettem, hogy szegény Bottyán Tamás bácsit –, aki az én Semmivel kezdődő világomba, értő emberekből és érthetetlen történeésekből összeálló udvari (persze, falusi udvari) „univerzumomba” nem illett bele – én tulajdonképpen egy téves, kótyagos, zavarodott képbe illesztettem, a magam számára természetesen, ami aztán hosszú ideig bennem élt. Mi lehetett az oka mindennek? Talán az az eperfáink alatt szárnyra kelt mendemonda, hogy aki egyszer Szibériából hazajön, bárki fia-borja legyen is, az csak maga-vesztett lehet, annak nincs se éjele, se nappala, az csak épphogy él, legjobb esetben mesél és rajzol, amíg szuflával bírja. Jó! – szorongattuk zsebünkben szunnyadó bicskáinkat (Bágyonban a nadrágzsebet ennek a szerszámnak találták kil), de hol van, és mi az a Szibéria!? Amikor a berajzolható világ nekünk a Nyáras-tetőről körbe látható tájat – a Székelykő, a Tordai-hasadék, a Keresztes-mező, tovább a Székely katonaság kaszáló, legvégül a kercesdi malom határolta térséget – jelentette

A féltő gondoskodás árnyékában inkább a hír ébresztett: hét végén Kolozsvárra megyünk, vásár lesz, a zöldséggel telt ládák már leszögezve, a lószekér saroglyájában várnak, s ha úgy akarom, hát nekem is lesz hely a zabos-tarisznya mellett. Legalább megtapasztalhatom, mi is az a hosszú út, az a „*kötélpálya, ami sírgödrök és a nagyvilág között feszül*”... A csipkelődő mondások mindenkor is kéznél voltak minálunk. Igen, annyit még hozzátoldott nagyobbik bátyám, Józsi, hogy „Karcsinak aztán elő ne hozakodj a Tami bá’ szénporos szibériai útjaival, vonalaival, és az azokra aggatott katonaszekerekkel, templomtornyokkal, lótetemekkel!”. Mindebből arra következtettem, hogy voltaképpen a Kolozsváron tanuló Karcsi bátyámat látogatjuk meg, és egyúttal pénzt is „keresünk”, mert ennyi gyermeknek bizony kell ruhára, irkára, könyvre.

Életem első hosszú kolozsvári útja aztán úgy esett meg, hogy az ámulattól csak napok múltán tértem magamhoz. A városba érkezés maga volt a csoda, a félelemmel telt. A kockaköves, meredek Tordai úton aláereszkedő szekér hátsó kerekei alá rönkből készült csúsztatókat kellett illeszteni, hogy a hatalmas terű rá ne taszítsa lovainkra a frissen vasalt alkalmatosságot; a Szabók bátyája most már élő valóságában állt előttem, a tengelyek szinte súrolták köveit, amint befordultunk a Farkas utcába, Károly bátyám csodálatos kollégiuma elé. Most is látom a hozzánk siető testvéremet, ahogy felém csapkod tintás ujjai közé szorított füzetével, majd Édesanyánktól szinte röstelkedve veszi át az ételruhával leterített, kisdud karbeli kosarat... Nem felejttem az épp iskolába érkező

tanár urak csillogó, fekete cipőit, csizmáit – már azért sem, mert abrakos tarisznyájukkal bíbelődő lovainkat pár pillanatra bizony az egyik csizma fényesre vikszolt szárán láttam visszatükröződni.

Hogy visszaútban miért szomorodott el Édesapánk és Édesanyánk, valahányszor a kollégiumra terelődött a szó, csak évek múltán értettem meg. „Bukarest rátette a kezét!” – zárta le apánk a témát, és – akárha gyermeki fantáziámba pottyant, hatalmas fekete ponttól – szinte menekülve igyekeztünk haza. Utcánkba, udvarunkra, a biztonságot nyújtó kapunk mögé, eperfáink alá.

Valami ilyesmit meséltem volna el Árkossy István grafikai tárlatán, Kolozsváron, a 70-es évek közepe táján, ha netán frissen szerzett művész-barátom énrám bízva valamelyik tárlatának a megnyitását. Nem kizárt ugyanis, hogy a Farkas utcába annak idején beforduló szekér derekából kibámuló falusi gyerkőcot maga is láthatta, hiszen a hírneves Farkas utcai tanári lakások egyikében éltek akkor. Az már a véletlenek teteje volna, ha az iskolába korán érkező tanár urak valamelyikében – majd’ 60 év távolából – grafikusművész barátom édesapjára, a Tanár Úrra, Árkossy Sándor bácsira ismernék.

Most elárulom neked, Árkossy István! Lehet, hogy téged nem láttalak akkor – pedig az ablak üvegére tapadt volt egy-két lurkó orra lovaink csodálatára –, de hogy rajzaidat, azok vonalait, köreit *már akkor* megpillantottam: arra mérget vehetsz. A szekerünk mögött felzengő és máig is fülemben őrzött orgonahangok, a homlokzatának háromszögével égbe bökő református templom csodálatos zeneszerszámának nyugtalanító-nyugtató dallamai, mind, mind a legmegbízhatóbb tanúim erre a képzeletbeli „tárlatra”.

Budapest, 2007. február 7.

2. (Árkossy)

Az bizony könnyen meglehet, kedves Bágyoni Szabó Pista barátom, hogy azon a szépemlékű napon engem is megpillanthattál a szekérderékből, miként az is elképzelhető, hogy magam is láttalak.

Hisz csaknem azonos időben vetett minket is a sors szeszélye arra, emlékeim e páratlan kikötőjének öreg hársakkal ékesített lombkoronái alá, a kollégiummal szemközti ház sor egyik pergő vakolatú, halványzöld épületébe.

Jól emlékszem rá: ezerkilencszáznegyvenkilenc ügyefogyott számjegyeit ott kanyarítottam első ízben – elemistaként – kisvonalas füzetem pironkodó homlokára. Máig is féltve őrzöm azt a távolban rekedt otthon-képet, ereklyéim szép tár-házát, és olyannyira tisztán látom minden egyes részletét magam előtt ma is, hogy – akár hiszed, akár nem, kedves pajtikám: – bármikor lerajzolhatnám...

A Kolozsvári Református Kollégium nagy múltú, professzori lakosztályai sorakoztak ott; mértéktartó polgári barokk stílusban építették őket valamikor, még az elröppent század hajnalán. Egyemeletes, szivárványboltozatú tereket rejtegető együttese – akár négyes ikrek békésen összeölelkezve – máig is az utca egyik szerfölött meghatározó épületsora. Platea Luporum: *Farkasok utcája*. Neve így maradt reánk a múltból, amikor Kolozsvár pereme csupán kőhajításnyira lehetett a helytől, ahova a megfáradt alkonyi fénysugár is oly szívesen eljárt esti imájára. Ezt békében meg is tehetette, mivel a Zsigmond király idejében emelt védőfal ott feszített tőle nem messze, az utcasorral átellenben, a viharvert alma mater kúriájának határvonalán. Túl azon, akár letűnt idők hamvadó üzenete, ott hallgat a mi Panteonunk, a türelmes csend világa, a Házsongárdi temető lankás takarója, melynek földje immár halhatatlanná lett, nem úgy, mint megfáradt lakói. Az elnevezés – amint rebesgetik –, a „Hasen Garten” (nyulak kertje) szókapcsolást rejtené magában. Ez lenne a valóság? Meglehet. Ám az bizonyos: ahol valamikor nyulak surroghattak, ott könnyűszerrel az ordas is lehetett gyakori vendég... Lupus in fabula...

Íme, kedves druzsám, könnyed ecsetvonással felvázolva, ez lenne a „csendes Farkas utca” egyetlen részlete, ahol ti is befordultatok Bágyonból érkező egylovas szekerekkel, a legendás épületek irányába.

És neked megvallhatom: nyurga süvölvényként, módfelett büszke voltam utcámra. A neve, az meg különösen imponált, mivel úgy éreztem: egyfajta tekintélyt, éppenséggel méltóságot sugall. S talán (egy cseperedő gyermek számára különösen), olykor kissé még félelmetesnek is tűnt. Elvégre ez: a megsüvegelendő *farkasok* promenádja! Azt viszont mindenképpen korán átéreztem, hogy igen-igen megtisztelő ott élni. Jóllehet, akkor még nem igazán sejthettem mennyire nehéz is, és mennyire mélyenszántó emlékeket hagynak bennem az onnan elsomfordált évek, sietős évtizedek...

Téged a lovak vittek el oda – engem pedig egy taxi. Költözködésünk első napjaiban – noha erősen kíváncsi voltam új környezetemre, nemigen nyílt módom császkalni a fertályban, mivel még egy nyeszlett gyermeket is felettébb lefoglaltak a hercehurcával járó tennivalók. A pakkok cipelése helyett azonban sokkal inkább a bútorokat szállító ütött-kopott ős-csotrogányt, a kivénhedt Ford tehergépkocsit bámultam, bármennyire rozoga is volt az. Hiszen a gyatra masina, mégiscsak a mi kapunk előtt parádézott! Viharvert (tán még háborút is meglátott) orrából rőfnyire szökkent előre a szüntelenül zötyögő, rozsdában fészkelődő kurbli. Meg is táncoltatta időnként a bárgyú fuvaros fenemód, miközben folyvást „megazannyát” emlegette.

Szép emlékeim szerint, midőn első alkalommal beléptem a hosszanti, hűvös kapualjba (ma már azt mondanám: ifjúságom időlagútjába), és szemem

is megbékélt a boltívek alatt terpeszkedő homállal, jobbkézre valamiféle irdatlan ládához hasonlatos, mindaddig ismeretlen alkalmatosságot pillantottam meg. – Ejha! Tán láda volna ez? Hiszen ennek ajtaja is van! – Csak később vált világossá, hogy egy hamisítatlan, hamvába holt gabonahombár gunnyaszt ott melán; alsó felén két fémherkentyűvel ellátott nyílással, amin a búzát lehetett kicsurgatni. Az ám! Miután az illusztris professzor urak portájára – hajdanán – bizony terményben is bekopogott némi apanázs. Amint elnézegettem, fért is abba a monstrumba arany szem bőséggel! Odvas deszkáját, melyet csak imitt-amott fedett már apró foltokban némi színehagyott, megévült festék, olyannyira kiszárította a türelmes idő, hogy a léghuzat is átfütyülhetett rajta. Lennebb, a már-már teknőt formázó kajla grádicsok alján, a boltívek alatti pince nyirkos szegletében megroggyanva, ormótlan gerendákon kuporgott egy-két rég kiszuperált, dongáját vesztett reves hordó. Tán mementóként. Sötétben gunnyasztottak – örök homályba révedeztek, bizonyára kapatosabb, rózsaszínű időkről emlékezve.

A feljáró hasadozott tölgyfalapjainak hajlatában gyűrűnyi sárgarézkarikák árulkodtak flancosabb napokról. Amikor cifra szőnyegek hengergőzhettek föl-alá az egyre fennebb csalogató lépcsőfokok között. Ám az igazi meglepetés, cimborám –, ahogyan akkor azt magam is konstatáltam –, valójában mindezek után, bent a lakásban tárulkozott elem.

A különös alakzatú előszobából nyíló ajtók – jobbról is, balról is – megejtően szép torockói ihletésű tulipános kazettákkal voltak telis-tele festve. Mély ultramarinkék alapon virított a hullámozó mintacsokor, karmazsinvörös, korallpiros meg tüzes zöld virág- és madármotívumokkal; míg a széleken, hófehér függőlegesek és vízszintesek ölegették e színpompás kis világokat, az ajtók félfáinál. Ezt látván – tudd meg Pista –, el is állt a lélegzete nem egy látogatónak, olyannyira ámulatba ejtette őket a helység cifra varázsa. Árulkodó volt a gyakorlott kezek nyoma: hajdan igencsak ihletett mesteremberek álmodták meg e gazdagon burjánzó tarka tündéerkertet. De hogy az ékes látvány még ennél is fennköltebb legyen: az ajtók fölött, hasonló díszítésű tálásokon sorakoztak a glazúrosan csillogó tányérok, mázas kancsók, orsók, és mesterien faragott pipák. A kamra liliputi ablaka is e megejtő mesevilágra nyílt zöldre mázolt pöttömnyi spalettákkal, muskátlis ládikóval. Fölötte, jókötésű tartórúdon illegethette magát a bájosan elrendezett, sárgán incselkedő egynéhány szárított kukoricacső.

Már első pillantásra, amint megláttam, e tarka (ma azt mondanám: népművészeti ihletésű) környezet nekem Jancsi és Juliska habókos mesevilágát idézte. Tulipánt virágzó láda, bicska-faragta torockói székek, mennyezetről alácsüngő kocsikerék-lámpás, a padozat lárifári rongyszőnyegei, ha Bágyonba

éppenséggel nem is, de legalább Torockóra kétségkívül elröpítettek engem, kedves pajtásom. S mindezeket, még a szép emlékű Sándor Ferenc kollégiumi földrajzprofesszortól örököltük, ám mivel leánya Magyarországon rakott fészket, hamarosan mindahányan odarepültek. Végére, így kerülhettünk az ő lakásukba.

Bágyoni létedre, te aztán bizonyosan megérted, jó cimborám, mekkora is volt szívfájdalmunk, midőn csendben battyogó évek múltán, egy emlékezetes napon, mogorva „festőlegények” toppantak be, és szaporán lobogtatott passzussal igazolták: felsőbb instrukcióra, immár muzeális értékűnek tekinthető „mesélő” ajtóinkat sürgősen „restaurálniuk” kell. Apelláta, márpedig: nincsen! És ott, tüstént restaurálták is! Félelmetesen ronda, spenótzöld kenceficével mindent lemaszatoltak! Hogy az ékes illúzió többé ne viríthasson. Hogy senki-nek szívét, netán gondolatát nehoogy már melengesse a pazar, ősi szín- és motívumvilág! Hogy attól fogva ne lehessen kijelenteni róla: Mily gyönyörű! Horribile dictu: Hogy ne legyen többé!

S mire váratlan szomorúságunkból végre felocsúdtunk – fájdalom –, már be is végeztetett a tündéri meseszoba fölöttébb illékony „hőskora”...

Budapest, 2007. február 22.

3. (Bágyoni)

De vajon véget ért-e, kedves Barátom? Vajon azzal a „hivatali maszatalással” – eufemisztikusan fogalmazva – csakugyan „megsemmisült” az a szín- és motívumhatás, amely a kis Árkossy Isti lelkét megérintette? Játsszozzunk el a gondolattal: hátha azok az apró, felröppenni akaró, festett madárcák valójában a későbbi festőművész Árkossy István vásznain újraéledni vágyó, és majdan újraéledt parányi fönixmadarak voltak... A magunkfajták visszamenő őseik álmaiból is tudták, de legalább is remélni vélték, hogy az idő súlyától szomorú-barnába repedezett erdélyi festékrétegek alatt, bizony (ahogy az iskola nagylelkű támasza, Lorántffy Zsuzsanna idején írhatták:) jövendőök „mintái” szunyadnak. Motívumok, amelyek egy-egy majdani új vers-galaktikában, festmény-csillagképben bizony ismét megkapják a maguk teremtő szerepét... És megtalálják talán –, hogy egy, már ismert Ady-toposzt használjak: – két István egymással való beszélgetésében is.

Budapest, 2007. február 26.

4. (Árkossy)

Az a világra csodálkozó, Farkas utcai emberpalánta, aki én valék (s tán vagyok ma is), akkor még nem álmodhattam, hogy történelemi képekben bővelkedő látványvilágom –, amely oly kegyesen körbeölelt – az utcával, az ott élők, netán a rég eltávozottak arcvonásaival –, lényemben pillanatok alatt átjárt, bőröm alá férkőzött, s máris: nevemen szólított. Így annyira sajátommá lett, hogy színei többé meg nem fakulhatnak, illatai többé el nem illanhatnak. Mivel: velem maradnak. Hovatovább – egész életemen át.

Tudod, kedves pajtásom – neked elmondhatom: – akkor, és ott, számomra valami eladdig teljességgel ismeretlen lelki-szellemi folyamat kezdődött el. Bágyonfalva zslppal-cseréppel takarózó, egymást melengető csöppnyi házikóinak ellenében, előttem kirajzolódott Kelet-Európa legnagyobb egyhajós csarnoktemplomának kőmohával meghintett, égre feszített gótikus homlokzata; körötte bármerre néztem: hársak, türelmes, öreg hársak mindenütt; s a titoktartó lombok mélyéről mindegyre felém áradtak Bach megejtően szép D-moll toccata és fűgájának dallamai. Mihelyt e hangok felcsendültek: – mágikus harsonák fénylő földi ünnepe volt az! És hányszor, de hányszor hallottam még kék magasságba emelkedni e felemelő zenét az illanó esztendőök során, templomégre báméskodó ablakunkból, a múlt árnyékában szerényen meghúzódó idilli terecske fölött.

A kis tér közepén: virágpaletta pompázott. Vörösök közt válogattak a petúniák. Lángoló vér-színükkel Szent Györgynek, a lovagrendek patrónusának díszlegetek. És hidd el barátom –, azt megpillantva, olykor még a vasakarató idő is megtorpanni látszott; hébe-hóba meg is pihent röpke pillanatra Kolozsvári Márton és György szobrászpárosának idestova hatszáz éves, ércel balzsamozott üzenete előtt. Ilyenkor megcsodálhatta, miként vívja soha véget nem érő csatáját az izzó fémbe fogant leviatán a bronzlovas vészesen lesújtó kelevéze előtt. És mondd, számít-e valamit, hogy ez pusztán egy másolat? Hogy „a művészpéldány” (mármint az eredeti), ma a prágai Vitus templom előtt cicomázza a cseh királyi várat? Mert úgy érzem, ez a fémbe dermedt viadal, már mindörökre csendes utcám képéhez tartozik, és jó idő óta –, mondhatom: már énhozzám is. Akárcsak a világhírét szerényen viselő ókollégium magasztos épülete, amely jól megérdemelt álmát nyáron alussza, és amely minél több titkát osztotta meg ez idáig is velem –, annál kevésbé tudtam meghatódottság nélkül feltekinteni rá. Jóllehet, sokkalta inkább az „új” jelző illene a salétromot virágzó sárga falakra, tudniillik: a „régiké” tünedező kőhírnökei, alig valamivel távolabb, a ciheres templomkertben porladoznak. A romok fölött ma pirosuló berkenyét himbál a szél, csupán a kitartó szép

emlékezet nem akar távozni az enyészettel, ahol valamikor a tiszta szellem hallatta nemes szavát, ahol Apáczai Csere János professzor hirdette ma is visszhangzó fennkölt gondolatait: az iskolák „felette szükséges voltáról”.

Otthonunk ablakából kitekintve – poéta barátom –, ha elnéztem bal kéz iránt, a régi konviktus nyújtózkodó épületsorára láthattam: a Gutenberg-galaxis aprócska csillagára, amely Misztótfalusi Kis Miklós nevezetes tipográfiáját rejtegette egykoron. Gyatra, vizenyős falai közt a múlt illata terjengett; betűvetéssel babráló kisdíakként esztendőkön keresztül nyomogattam avitt portájának vaskilincset magam is, ahol a sovány konviktusi koszt „menüjét” soha nem szűnő rendszerességgel motyogtam minden áldott pénteken: *paszulyleves és lapótya... paszulyleves és lapótya...*

A kollégium felénk bámészkodó oldalának tisztos magasában, egy római számokkal cifrázkodó óralap nézett farkasszemet a határtalansággal. A vén időmérő málladozó porhüvelyé számomra igen kegyesen – úgyszólván „megállította az időt” –, miután mozdulatlanságba gémberedett mánusai réges-rég megpihentek már –, nem is láttam én azokat jöttányit sem körbe vándorolni. Csakhogy annál sietősebben kocogtak ám a pillanatok a gyengélkedő Apáczai-házikó fölött, ahol időnek előtte a nagynevű enciklopédista lakott. Ámbár, a Farkas utca e megroggyant, törekeny szép emléke is hamarosan ahhoz hasonlatosan végezte, akárcsak mázolt ajtóink pingált madarai. Országos Levéltár emelkedett a porfelhőben örökre elbúcsúzós, különös emlékezetű, kicsiny verandás házikó helyén; egy botránnyosan oda nem illő kolonc, egy rideg kolosszus, egy mindent uralni akaró kreatúra. És amint a szűkebb környezet nem egy múltidéző emlékével voltaképpen már addig is megesett, ugyancsak száználmasan kapitulált a kilencszázharmincas esztendőkből ledózerolt első magyar kőszínház is, Thália tündöklő kolozsvári fellegrája: a magyar színjátszás legszentebb szimbóluma és szép hona; ahol parázs hangulatú estéken Déryné legendás, fáklyafényes sikereit aratta.

Az utca végiben, a grandiózus, neoreneszánsz egyetemi épület helyén várta egykoron utolsó napjait a gráciától sem mentes, barokknak hódoló jezsuita akadémia. Dicső képét mára, mindösszesen néhány megfakult fotográfia homálya őrzi. Nem kevés hála illeti ezért a kolozsvári Veress Ferenc mágikus fény-látó masináját, mellyel az 1860-as években – sugallatos pillanataiban –, elsőként transzponálta fénylemezre a történelmi város apránként tűnedező arcát. Aztán, e helytől alig gondolattal odébb, az utca nyugati fertályában, a Báthory István alapította első kolozsvári Universitas áll, még 1581-ből. Itt pallérozódott Rákóczi „belső inasa” és hadapródja, Zágon fia, Mikes Kelemen; innen fürkészte a fekete végtelent árgus-kíváncsian Hell

Miksa nemzetközi hírvé csillagász –, miközben tán még azt is észlelhette, amint: „Zágon felé mutat egy halovány csillag”. Jó nyelvek hírére vették, miszerint a mi időnkben még láthatók lettek volna tudományos méréseket végző műszerei az intézet szertárában; akárcsak a felvilágosodás korabeli Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság letűnt okiratai is. Vajon, ott rejtőzködnék még? Ez, számomra immár örökre talány marad, miután sűrűn járta mifelénk is a mondás: „Azóta sok víz lefolyt a Szamoson...”. A költő Reményik Sándor, aki maga is hársfavirágos utcám megkopott köveit taposta kollégiumi éve alatt, erről ekképpen vélekedett:

*Benéz a havas kéken Kolozsvárra
Öreg fején már megmozdult a hó,
Tövében vadul árad a Szamos,
Szamos, ez az egyetlen folyó.*

Tisztán emlékszem, kedves cimborám –, ahogyan reményeim szerint te magad is réges-rég megtapasztalhattad: mindenkor ózondús fuvallat áramlott alkonyóra táján a Szamos völgyén át, a Erdélyi-szigethegység mélykéen derengő országából. Az elhaló nap tünedező sugarai éppen csak kullogtak már a terpeszkedő homályban, mire lassan érezhető lett, amint a hársak, szellőt köszöntve, finoman megrázzák virágruhájukat, és esti imára készülődnek a barokk orgona fűgái hallatán. Időnként, denevérek sötét foltjai cikáztak az aláhulló alkony egyre szürkülő papírlapjain; az égre fény-paletta penderült, hold-színekkal gazdagon, hogy el ne unná magát az éjszaka se; hadd kanyarítson kedvére ezüstglóriát mozdulatlan modellje, Szent György fekete árnya fölé. Majdan, az esti istentisztelet végeztével, miután a gyérszámú gyülekezet elbaktatott már és sorra elhaltak az utolsó neszek is, az ibolyaszínű nyugalom megérkezett és elkezdte lazúrozni a nyugalomára lelt kis templomteret.

Kisvártatva, hűs fuvallat járta át a fák közét.

A távolból kimért léptekkel közeledtek az éjszakák kiskirályai: az utcaseprők. Csak nagy ritkán eresztettek meg egy-egy elfojtott morranást, mialatt egy valóságos metronóm pontosságával versengtek: *Egy lépés, ... egy seprés, ... egy lépés, ... egy seprés, ...* Utóbb e surrogó neszek is elcsitultak, amint komótosan távolodtak a Szabók bástyája felé. Tudniillik, konstataáltam: a morranós sepregetők mindenkor az utca nyugati fertályából tűntek elő, s bóklásztak módszeresen jobbról balra: a Tordai út irányába. Majd lámpagyújtáskor, pásztorórák idején, Isten csillagdája alatt, a szerelem kettőzött sziluettjei tünedeztek fel nyugalmas andalgásban: meg-megálltak kis időre, majd újra

elindultak, és megint, és megint, míg csak egyé nem váltak a gótikus boltív szemérmeskedő feketéjével. Hébe-hóba megkopott, gyatra fiáker kocogott végig az éjszaka halkán őrzött csendjében, Göncölkoszorúja alatt, a langymeleg aszfalton. Jól emlékszem, kedves druzsám, a lópaták dobogása mennyire másként tűnt fel az utca különféleképpen visszhangzó kanyarulataiban. Csakugyan, mintha ma is hallanám őket... – Igen, e pillanatban fordult be az álmosan nyújtózkodó hosszú gruppnál... az ám! Ez meg balra térült, László Dezsőék felé...

És eközben, az egyedüllét óráiban, az ablakom tárva-nyitva; a júniusi bomló hársvirág mindent átható illata reménytelivé avatta a nyugodalmas pillanatot, megcírógatva az álmokat rejtegető szobát; a szobámat, amely – mint hírét vettem –, még Kuncz Aladárnak is hajlékot nyújtott egykoron. Magam is akkortájt hallottam először a *Fekete Kolostorról*. Ott vetette volna papírra szomorúan szép regényét? A szomszédos, földszinti tanári lakásban született Szilágyi Sándor, a kiváló történétíró, Erdély fejedelemségkori történelmének avatott ismerője, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Sőt, még a költő Áprily Lajos is e házba járt haza; akinek halk líráját idejekorán megkedveltem. No, meg jó gyakorisággal azt is észrevettem, hogy *Láthatatlan írás* című verskötetét Edesapám kevésbé szem előtti helyen, ám mindenkor gondosan őrizte, és ihletett érdeklődéssel forgatta. A *Tetőn* meg az *Irisórai szarvas* című költeménye, lelkembe rajzolt képeivel első „látható” verselményeim közé tartozott, jóllehet akkor még az „erdélyi sorskérdésről”, a „beolvadásról” vajmi keveset tudtam. Ellenben azt igen hamar megéreztem, hogy ugyancsak léteznek sokatmondó gondolatok, amelyek nem tartoznak mindenkire; amelyeket akár rejtegetni is szívet melengető érzés –, annál is inkább, minthogy fülesnek álló, fondorlatos világunkban, nemigen volt tanácsos kirukkolni velük.

E múltidéző, tágas tanári lakásokat –, ha nem tudnád barátom, most elmondom neked –, a nyolcszázas esztendőkből és a kilencszázadok fordulóján, amikor még státúsum szerint is a nevezetes Református Kollégium tulajdonában jegyezték őket, nem nyakra-főre, hanem igencsak „méltósági regulák” mintájára osztogatták szét a nagytekintélyű professzori kar arra érdemesnek ítélt tagjai között. Méghozzá történt ez akképpen: csakis prominens személyek, jó patrióták, dicséretes múlttal megáldott nevelők vehették birtokukba, akik talentumukkal, erkölcsi fedhetetlenségükkel kellőképpen rászolgáltak a tanári konzílium elismerésére. Noha mindezekén túl, léteztek egyéb megkülönböztetések is, példaként: az emeleti részeken volt ám igazán sikk lakni! Jóllehet, csak azt követően testáltak efféle lakosztályt „soron következő” várományosra, ha amonnan végképp távoztak azok, akik – valamikor maguk is – egyik földszinti lakrész bérlői lehettek csupán.

A templommal szemközti irányból érkező otthonom szép kikötőjébe, enyhén ereszkedett az utca; virágos csoportok tulipiros pántlikája navigálta az irányt; körökben olykor hosszan elidőztem; s ami ma már csupán fájó remineszcencia: akkor élő valóságában simogathattam tekintetemmel végig azt a magasztos panoráma-festményt: a máig sem feledhető, óriás-körképet.

Jobb kézre tölem, a kollégium termetes tömbje őrködött; látványa minden hívság nélküli, pusztán ablakok ritmikus sora – fényre tárulkozva, valahány. A tér végiben – az Isten háza állt. Szürkéinek végtelen árnyalata magasba emelte a templom égre kiáltó háromszögét – az én hársak fölött lebegő Kheopsz piramisomat –, melynek csúcsa időnként ábrándos felhőket rajzolt az égbolt kéken feszülő óriásrajzlapjára.

Házsorunk spártai homlokzatáról, a kerékvető barokk kapu fölött sorjázó tanári lak ablakai, szúrósan kémlelték az ódon kollégiumot. Miként azt – hidd el jó cimborám –, nem ritkán, Édesapám is megtette igazgatóként, ha fegyelmelőleg állt szobánk tárt ablaka elé. Ilyenkor jobbára csak állt, hosszú percekbe tűnőn, jottányit nem tágitva a függöny világos hátteréből; míg nem a szemközti internátus dormitóriumaiban akarva-akaratlan el nem csitulnak, a szünni nem akaró esti párnacsaták.

– Pszt! Pszt! A diri néz! Nem látjátok? Nézd a diri! – susmogták ilyenkor odaát, a gyéren világló diákszobákból. Míg nem röpke idő elmúltával, lámpaoltáskor, az öreg pedellus, Gergely Márton bácsi kisharangjának búcsúzkodó szavára, mely altatni készült a pihenni vágyó homályt (a harang a hatvanas években nyomtalanul eltűnt), végre-valahára elcsitulhattak a napi megmértetések után is örökké fáradhatatlan párnaharcosok.

Summa summarum: kedves poéta barátom, mit válaszolhatnék imént feltett kérdésedre? Mindössze tán annyit: bizony az könnyűszerrel meglehet, hogy midőn ott vesztegeltetek lovas szekerekkel hírneves utcám időlagútjának kopottas színpadán, nemcsak énvelem találkozhattál, hanem még Édesapámat is megpillanthattad, amint éppen a konviktus irányába, netán a bentlakások felé szaporázta...

Budapest, 2007. március 13.

5. (Bágyoni)

Minden moccanatunk a kezdetekre emlékeztet, kedves Árkossy Isti: amikor „válaszra” készülve soraidat újraolvasom (Budapest, 2007. április 24-én, sárkányölő Szt. György napján), Dávid fiunk (aki Kolozsvárt született, nem messze a Farkas utcától) élete első, önálló orgonahangversenyére készül, gyakorol valamelyik pesti templomban... megtörténhet, hogy épp Bach D-moll toccata és fűgáját játssza.

Meggyűlt nekem is a bajom *azzal az órával*. Már azért is, mert sem a méretével, sem a helyével nem voltam kibékülve. Faliórának – ahhoz képest, amit addig ismertem – túlon túl nagy volt, és „magas”, toronyórának pedig túl „alacsony”. Amikor Édesapámmal megálltunk a Református Gimnázium hatalmas kapuja előtt (készülődünk már vissza, Bágyonba, az üres karbeli kosarat meg a pár szennyes inget – és egy könyvet is – el akartuk hozni, meg aztán egy-két szót még „diskurálni is kellett” Karcsi bátyámmal, hát az iskola bejáratánál vártunk rá), épp akkor nyikordultak a mánusok, körülményes tovaléptükben, a madarak is megszeppentek a fura zakatától.

– Telik az időnkből! – jegyezte meg Édesapám, s ez inkább a reánk váró, hosszú útra vonatkozott, mint a Karcsira szánt, amúgy is rövidke időre. A mánusra visszaszálló mátyásmadár súlya alatt azonban nem ketyegett vissza az idő, állapíthattam meg, ellenkező esetben a fölénk nyújtózkodó árnyék nem volna szemlátomást hosszabbá és sötétebbé.

Ősz volt, a Farkas utcában különösen.

Jól összezötykölhetett a hazaút. A szekerezés élményeit felemlégetvén, sokáig azzal cikiztek nagyobb testvéreim, hogy egész úton a Karcsitól kapott könyvbe – Arany János Kolozsváron megjelentetett összes verseibe – kapaszkodva kérdezősködtem vagy aludtam. De ha legalább olvasni lehetett volna! A csillagok alatt, bizony, egyes-egyedül Édesapám tudott „olvasni”: csak felnézett Isten kipitykézett subájára, máris tudtuk, esni vagy hullni fog holnap, kapálás lesz-e vagy kaszálás, netán otthon fogunk gubbasztani..., mikor aztán jöhet az olvasás. Apánk *órája* is a kerek égboltozat volt, a lājbizsebre nem vágható. Volt úgy, hogy Édesanyánk kredencen terpeszkedő, aranyozott mánusú szerkentyűjét Apánk bizony a csillagok szerint állította be. Mi, gyermekek talán csak ezt a titokzatos, égi tájékozódó képességét nem voltunk képesek „ellopni” tőle... Sokáig azt hittük, hogy sejtelmes mondását is (nekik van órájuk, nekünk van időnk!) valakik őtőle lopták el.

De térjünk csak vissza a hazaútra! Az volt a gondom (legalább is a családi emlékezet szerint), hogy „az a mátyásmadár” akár előre is forgathatná azokat a mánusokat, hogy már én is iskolába járhasak, és lehetőleg Kolozsvárra, ahova bátyám, amelyiknek hatalmasabb a bejárata a bágyoni református templom kapujának. De ha nem képes előre mozdítani, hát mozdítsa hátra, vissza – hátha találkozni lehetne így (mint ahogy a folyton mozgó lovas szekerek találkoznak) azokkal, akik régen, nagyon régen indultak el, mondjuk, épp Kolozsvár irányába..., azok felé a csodás iskolapadok felé, amelyekbe biztos csak Isten kiválasztottjai ülhetnek...

Jobb helyzetben, mint ezek a mátyásmadarak, aligha kerülhet az ember. Mivel ők úgy kavariják az Időt, ahogy épp akarják. Ha ide szállnak, előre, ha oda szállnak, hát vissza! Vajha ezt egyszer én is megtehetném... – álmodoz(hat)tam, amikor a tordai hídon valakik megállították a szekerünket.

Ma is őrzök egy dinnyesárga újságlapot, Édesanyám ákombákomos „megjegyzésével”, amely első kolozsvári utamat tanúsítja, ekképp: „*Ezt is evették vóna, ha Pista fjjam ép akkor nem fekszik rajta. Eső Kolozsvári útja emlékére*”. Emlék, az biztos. De hogy kitől származik, ki nyomta Apánk kezébe, ki írta, nem tudom... már nem is ez az érdekes, hanem az, hogy van. Ide vésem a még olvasható szöveg néhány részletét:

„...országgra szóló ünnepséggel helyezték örök nyugalomra Erdély egykori fejedelmét, I. és II. Apafi Mihálynak, valamint hitvestársaiknak Bornemissza Anna és Bethlen Kata fejedelemasszonyok földi maradványait a Farkas utcai református templomba. A hányatott életű /.../ Apafiak ugyanis még halálukban sem nyughattak. I. Apafi Mihályt halála után Almakeréken, az ottani szász templomban temették el. Utolsó kívánsága az volt, hogy Kolozsvárt, a Farkas utcai templomban helyezték örök nyugalomra. Ez azonban a zavaros időkben nem válhatott valóra. Csak 1909-ben kerülhetett Kolozsvárra testvéreinek, valamint fiának, II. Apafi Mihálynak és feleségének földi maradványaival együtt. A Farkas utcai templomot akkoriban tatarozták s így ideiglenesen a Magyar utcai kétágú templomban helyezték el Erdély nagy halottjait. Később a világháború akadályozta meg, hogy az Apafiak végső pihenőre térjenek. Most végre lehetővé vált I. Apafi Mihály utolsó akaratának teljesítése, s az egykori erdélyi fejedelmek megtérhettek az örök nyugalom honába /.../ Hat-hat ló által vontatott ágyútalpon vitték a fejedelmi hamvakat rejtő koporsókat a Magyar utcai kéttornyú templomból a Farkas utcai templomba, Kolozsvár összes harangjainak zúgása közepette. A menetet lovas rendőr díszszázad nyitotta meg, majd a honvédség különböző fegyvernemeinek egy-egy különítménye haladt a díszmenetben. A honvédség után a papság haladt ünnepi palástokban. A papság után gyászindulókat játszva katonazenekar. Nyolc katona következett, négy címert vittek: a magyar címert, Erdély, Kolozsvár és az Apafiak címerét. Utánuk két ágyútalpon a koporsók. A koporsók után a Kormányzó Úr képviselője: nemes dálnoki Veress Lajos altábornagy, hadtestparancsnok haladt, majd a küldöttségek, az előkelőségek s a hóstáti gazdák pompás lovasbandériuma /.../ Amerre a menet elhaladt, a Kossuth Lajos utcán, a Mátyás király-téren, az Egyetem utcán, a hosszú sorokban álló lakosság megilletődötten, kalaplevéve adta meg a tisztességet a fejedelmi hamvaknak. A Farkas utcai templomban ismét felvatalozták az érckoporsókat s a gyülekezeti ének és László Dezső lelkipásztor imádsága után Vásárhelyi János református püspök prédikált /.../.”

Hol vannak már?!

Mielőtt azonban a „fejedelmi hamvak” befordulnának a Farkas utcába, elárulok neked egy titkot, Árkossy István: hajdani álmom (amit a tordai hídon valakik félbeszakítottak) azért csak-csak beteljesült. Jó tíz évvel első kolozsvári utamat követően, a Farkas utca másik végében lévő diákmenzán (a Józsa Béla nevét viselő bentlakásban) találtam magam, már mint egyetemista, és ámulva-bámulva figyeltem az Egyetem utcán felvonuló gyászoló közönséget, amelyik Asztalos István íróát kísérte utolsó útjára. Innen, az időt billentő mákusok másik végéből visszatekintve, kálváriás napoknak tűnnek fel előttem: 1959 őszén történt, Édesapám alig köszönt el tőlem, s indult haza (már lovak nélkül!), zsebében a megyei néptanáccsal kötött szerződéssel, minek értelmében engem öt évre „elszerződött néptanácsi ösztöndíjas egyetemistának, kinek is kötelessége...”. De ne feszegessük. Jó, hogy volt. Mert, ha akkor nincs „néptanácsi ösztöndíj”, talán még ma is Bágyonból, a bágyoni Nagy Kercsedti utca 212-ből, vagy valamelyik süppedő bágyoni lovas szekérből figyelném a „Kolozsvárra menő hadi utat”, amint az írva vagyon a szegény aranyosszéki gyermekek Istentől megáldott alapítólevelében...

Ugyanitt hadd mondjam el: Isten kiválasztott bágyoni gyermeke lehetek (és itt akár kuncoghatunk is, de valahol csak-csak igaz ez a fellengzős állítás), hiszen Miron tanítónak, a falu román tanítójának az emlékezete szerint a II. világháború után én vagyok az első bágyoni születésű emberke, aki egyetemre került... És ez 1959 nyarán-őszén történt. Nem is volt akkor boldogabb emberpár falumban a szüleimnél, mármint az egerbegyi születésű Szabó János „kollektivista parasztnál” és élete párjánál, Szabóné Jenei Eszter bágyoni születésű, „háztartásbelinél” – miként az írva volt (!) –, az biztos.

De ne rohanjunk túlon túl előre az időben!

Bátyám, Károly, tanítói pályát választott, pontosabban: kellett választania, a Farkas utcai „refeket”, az általam is megcsodált kollégiumot, ott kellett hagynia. Hogy miért, arról a család kenyérkeresői ritkán beszéltek. Édesanyánk el-elejtett szavai szerint „nem szép dolog, fiaim, kiköpni az ablakon... és az bűnnel ér fel, ha épp a tanítód fejére...!” Torockón tanított már a bátyánk, amikor megtudtam kirúgása hivatalos magyarázatát: amolyan „diákvetélkedő” rajta kapott áldozata lett, a távolba sercintés győztese, igen ám, de a konviktusa ablakai alatt épp akkor lépkedett el Octavian Sireagu tanár elvtárs, a román és latin nyelv címzetes professzora, aki állítólag orosz is tanított... Bátyánknak nem volt maradása a kollégiumban. Bizonyára a ketyegő mákusokban is a

kirúgó láb, az igazgatói szigor gesztusait látta szegény. Örülhetett, hogy megúsza „annyival”... Pár év múlva, 1956 körül hasonló csínytevésekért már börtön járt.

Apánknak meg volt a maga véleménye. „Ha én akkor aláírom... és beíratkozom a kollektívbe – tört ki időnként –, akkor Karcsit nem rúgják ki, mint a kutyát, akkor az eszterhéjből alácsepegő hólé miatt riadt volna meg a tanár úr... és nem gyermekemberek játéka miatt.”

Emlékszem, álmaimból ezek után szinte önmagától söprődött ki a kolozsvári iskola gondolata; amikor Tordán híre kelt, hogy a város magyar középiskolát „kap”(!), a legtermészetesebbnek tűnt, hogy ott próbálkozom majd. És próbálkoztam. Sikerral.

„Kaptunk.” Igen, akkor mindent „adtak”, mindent „kaptunk”, be- is, ki- is. Furán-kényelmes világ lehetett az a történelmébe belefáradt aranyosszéki magyarság számára; ha például Swift tollára került volna e téma, valami olyasmit írt volna, hogy „adtak mindent, bögés nélkül is, épphogy csak a vályúra kellett járulnia a szegény páráknak...” De legyünk igazságosak múltunkkal szemben! Később jutott tudomásunkra, hogy a tordai magyar középiskola voltaképpen a helyi magyar értelmiség (s bizony a városi közhivatalokban még jelen lévő „magyar politikai erő”) összefogásának az eredménye, amelyhez mintegy hozzáadódott az egyházi iskolák államosítása keltette hatalmas ellenérzeshullám.

Igen, a „pórol járt” tanári kobak... Nincsenek véletlenek. A költő-tanáron esett sérelem „ledolgozása” (tudtomon kívül is) családban maradt: az 1981 februárjában hajlott korú román költőt mutatott be főszerkesztőnk, Létay Lajos, egykori kedves tanárkollégaként emlegetve. Octavian Sireagu volt. Magyar ember sem beszélte nyelvünket szebben, pontosabban, helyesebben, mint ő. Amikor kézzel másolt verseit megmutatta, rá is kérdeztem: miért nem fordítja ő le. Magyarázatára nem emlékszem, arra viszont igen, hogy három verse (*Idő-madarak*, *Hogy a fáról...*, *Annyi alakban* címűek) lapunk „magyar számában”, az április 3-i *Utunkban* látott napvilágot –, amiért a szerzői elismerés egy pillanatot sem késett, az öregúr egy flaska tokajival köszönte meg fordításaimat. Ilyen honoráriumpótlékot azóta sem kaptam senkitől, pedig néhány műfordításkötet már mögöttem van...

A vers kapcsán ezt követően sokszor leültünk beszélgetni Tanár Úrral. De csak nyertes verssorokról esett szó (néha Kuncz Aladárról vagy Dsida Jenőről is egy-egy költemény ürügén!) – pórul járt diákról, vesztes sorsokról azonban nem, soha.

Most látom, kedves Isti, hogy alaposan elkalandoztam... Tán a közelgő meleg tenné? Hiszen ma Szent György napja, amint már említettem, a Farkas utcát lelkeinkben is védő sárkányölő napja... Igen, elkalandoztam, de majd alkalmat keríték valahogyan arra, hogy a megválaszolatlan kérdéseidet-témáidat újra előkotorásszam.

Budapest, 2007. április 24.

(A beszélgetőkönyv részletét a következő számunkban folytatjuk.
Megjelent a *Hitel* folyóirat 2008. szeptemberi számában)